

mezun oldu. Başta gelen hocası Seyyid Şah Gül Muhammed olup ondan felsefe, mantık, matematik ve dinî ilimler okudu. Şah Fazl Ahmed Amruhavî'den geleneksel tıp öğrendi. Babası gibi o da genç yaşta Dârü'lulûm-i Diyûbend'in kurucularından Muhammed Kâsım Nânevtevi'nin müridi oldu. Daha sonra bu ekolden ayrılıp Birelvî (Ehl-i sünnet) cemaatinin kurucusu Ahmed Rızâ Han Birelvî'nin hareketine katıldı ve ona büyük destek verdi. Birelvî cemaati içinde aktif rol alan Muradâbâdî, kurumlarda hep üst düzey görevlerde bulundu. Cemaatin düşüncelerini yaymak için çeşitli şehirlerde konuşmalar yaptı. Ebü'l-Ke-lâm Âzâd'ın 1912 yılında çıkarmaya başladığı *el-Hilâl* gazetesinde yazılar yayımladı.

Hz. Peygamber'e bağlılıktaki aşırılığıyla bilinen Birelvî hareketine katıldıktan sonra şahsî yazılarında genellikle Gulâm-ı Mustafa lakabını kullanan Muradâbâdî 1920'de Medrese-i Encümen-i Ehl-i Sünnet adıyla bir medrese kurdu; medresenin ismi 1932'de Câmia Naîmiyye olarak değiştirildi. Daha sonra burası, Birelvî medreseleri içerisinde en çok rağbet gören bir kurum haline geldi. Birelvî ekolünün önde gelen âlimlerinin büyük kısmı bu medresede Muradâbâdî'nin eğitiminden geçmiştir. Bu sebeple Muradâbâdî "şeyhü'l-efâzîl" lakabıyla da anılır (İhsan İlahî Zahîr, s. 52). Cemaatin liderlerinden Ahmed Yâr Han Naîmî, Muhammed Ahmed Kâdirî ve Pîr Kerem Şah Ezherî de onun talebelerindedir. Muradâbâdî, Ahmed Rızâ Han'ın 1921'de vefatından sonra Birelvî ekolüne bağlı kurumların başına geçti ve Ahmed Rızâ Han'ın büyük oğlu Hâmid Rızâ Han ile birlikte hareket etti.

1925 ve 1928 yıllarında Muradâbâd'da yapılan All India Sunni Conference adlı toplantılarda aktif rol aldı. Bu toplantılarda hem cemaatin geleceği hem de Hindistan'ın siyasî durumuyla ilgili kararlar alınmasını sağladı. 26 Nisan 1946'da Benâres'teki toplantıda Hindistan'ın ikiye bölünerek istan adıyla yeni bir devletin kurulmasını isteyenlerin arasında yer aldı. Kendisi Pakistan'a hicret etmediyse de ölümünden bir süre önce cemaatin faaliyetlerini organize etmek için Pakistan'ın birçok şehrini ziyaret etti. Muradâbâdî 8 (10) Ekim 1948 tarihinde vefat etti ve Muradâbâd'da Câmia Naîmiyye'ye defnedildi (Allah Bukhsh, s. 45, 323).

Birelvî ekolü âlimlerinin genel tavrı olan aşırılıklar Muradâbâdî'de de görülür. Özellikle Diyûbendîler'e, ayrıca bid'at ve hur-

feleri reddeden âlimlere karşı çok sert davranmıştır. Ahmed Rızâ Han'a olan aşırı bağlılığı sebebiyle onun başlattığı "tekfir" anlayışına o da katılmış ve başta Eşref Ali et-Tehânevî olmak üzere Diyûbendî ulemâsının küfrüne fetva vermiştir. Birelvî cemaatini "cemaat-i Ehl-i sünnet" diye adlandırıp Kur'an ve hadislerde geçen "orta yol" ifadesini kendi cemaatinin yolu olarak takdim etmiş, bunun dışındakileri sapıklıkla suçlamıştır. Kur'an âyetlerinin tefsirinde peygamberler, velîler ve şeyhlerle ilgili bâtinî yorumlar yapmıştır. Meselâ Nîsâ sûresindeki, "Her bir ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni onlara şahit olarak gösterdiğimiz zaman halleri ne olacak" meâlindeki âyetiyle (4/41) Bakara sûresinin 143. âyetini yorumlarken, "Hz. Peygamber ümmetin bütün hal ve hareketlerine şahittir, çünkü enbiya, ümmetinin bütün yaptıklarını bilir" diyerek peygambere sınırsız ilim nisbet etmiştir (*Hazâ'inü'l-irfân*, s. 39-40, 152; bu türden yorumları için bk. Birişik, s. 188-194).

Eserleri. 1. *Hazâ'inü'l-irfân fi tefsiri'l-Kur'an*. Ahmed Rızâ Han'ın *Kenzü'l-îmân fi tercemeti'l-Kur'an* adlı Urduca Kur'an tercümesine yazdığı kısa notlardan meydana gelen bir çalışma olup *Kenzü'l-îmân* ile birlikte neşredilmiş (Muradâbâd 1912), daha sonra müstakil olarak ve *Kenzü'l-îmân*'ın yanında çeşitli baskıları yapılmıştır (Ahmed Han, s. 41-43, 262; Cemil Nakvî, s. 59-60; tefsirin özellikleriyle ilgili olarak bk. Hâlid Mahmûd, II, 168-178; Birişik, s. 187-194). 2. *Etyabü'l-be-yân fi reddi Takviyeti'l-îmân*. Muradâbâdî'nin, Şah Veliyyullah ed-Dihlevî'nin tonrunlarından Şah İsmâil Şehid'in *Takviyeti'l-îmân*'ına reddiye olarak kaleme aldığı bu esere Azîzüddin Muradâbâdî *Ekme-lü'l-be-yân fi te'yidi Takviyeti'l-îmân* adıyla bir cevap yazmıştır (İhsan İlahî Zahîr, s. 52). 3. *el-Kelimetü'l-ulyâ lâ 'allâ-me 'ilme'l-Mustafâ*. Müellifin gençlik yıllarında yaptığı bir çalışma olup eserde Hz. Peygamber'in gayb bilgisine sahip olduğu ileri sürülmüştür (*a.g.e.*, s. 52, 234; İştîyâk Tâlib Karaçi, s. 6, 32). 4. *Fetâvâ-yı Şadrü'l-efâzîl (Fetâvâ-yı Na'îmiyye)*. Muradâbâdî'nin fetvalarını ihtiva eden eser Lahor'da basılmıştır (İhsan İlahî Zahîr, s. 234). Müellifin, sohbetlerinden derlenen *Mevâ'iz-i Na'îmiyye* adlı bir kitabı daha vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Muradâbâdî, *Hazâ'inü'l-irfân fi tefsiri'l-Kur'an* (Ahmed Rızâ Han, *Kenzü'l-îmân fi tercemeti'l-Kur'an* ile birlikte), Lahor, ts. (Ziyâü'l-Kur'an Publications), s. 39-40, 152; İhsan İlahî Zahîr, *el-Birelvîyye: 'Akâ'id ve Târîh*, Lahor 1984, s. 51-

52, 234; Hâlid Mahmûd, *Mûâla'a-i Birelvîyyet*, Lahor 1986, II, 168-178; Ahmed Han, *Kur'an-ı Kerim key Urdü Terâcim: Kitâbiyât*, İslamâbâd 1987, s. 41-43, 262; Mahmûd Ahmed Kâdirî, 1992, s. 252-253; M. Serfirâz Han Safder, *Ten-kid-i Metin ber Tefsir-i Na'îmüddin*, Gucranvâlâ 1992; Cemil Nakvî, *Urdü Tefâsir: Kitâbiyât*, İslamâbâd 1992, s. 59-60; Abdülhamit Birişik, *Hind Altıktası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, İstanbul 2001, s. 186-194; Allah Bukhsh, *The Ah-le Sunnat Movement in British India: 1880-1921*, Lahore, ts., s. 45, 315-323; İştîyâk Tâlib Karaçi, *Mevlânâ Muhammed Na'îmüddin Muradâbâdî*, Lahor, ts. (Rızâ Akademi), s. 5, 6, 10-17, 22-25, 31-32.

ABDÜLHAMİT BİRİŞİK

MURÂDÎ

(ö. XVI. yüzyıl ortaları)

Osmanlı tarihçisi, denizci ve şair.

Hayatı hakkındaki pek az bilgi kendi eserlerinde verdiği mâlûmata dayanır. Murâdî, mahlası olup asıl adı Murad olmalıdır. Kaynaklarda Seyyid Murâdî diye anılır. Kendisi hakkında verdiği ilk bilgi Pîri Reis'in *Kitâb-ı Bahriyye*'sinin yazımında görev almış olmasıyla ilgilidir. 930'da (1524) deniz yoluyla Mısır'a giden Sadrazam Makbul İbrâhim Paşa'nın gemisinde kılavuz olarak bulunduğu sırada sık sık yanında müsvedde halindeki *Kitâb-ı Bahriyye*'ye başvurduğunu, bu durumu gören İbrâhim Paşa'nın eseri inceleyip hükümdara sunulmak üzere düzenlenmesini ondan istediğini söyler. Murâdî, Pîri Reis'in müsveddelerini *Bahrnâme* adıyla kitap haline getirmiştir. Daha sonra hayatının önemli bir kısmını Barbaros Hayreddin Paşa'nın maiyetinde geçirmiştir. Onun hemen bütün deniz seferlerine katıldığı ve 945 (1538) yılında Preveze Deniz Muharebesi'nde Durak Reis'in başardasında bulunduğu bilinmektedir. Ayrıca Kanûnî Sultan Süleyman'ın 948 (1541) Macaristan seferine iştirak eden Murâdî bu seferin tarihçesini de kaleme almıştır. Ardından Sadrazam Rüstem Paşa'nın hizmetine girmiştir.

Eserleri. 1. *Gazavât-ı Hayreddin Paşa**. Kanûnî Sultan Süleyman'ın isteği üzerine Barbaros'un ağzından kaleme aldığı bir eserdir. Sade bir dille nazım ve nesir olarak yazılan kitabın başlıca kaynağı bizat Barbaros Hayreddin Paşa'dır. Ancak Murâdî bazı kısımları kaleme alırken onun gazâ arkadaşlarından nakillerde bulunmuş, bu arada gözlemlerini de ortaya koymuştur. *Gazavât-ı Hayreddin Paşa'nın Sinan Çavuş'a izâfe edilmesinin Hammer'den (V, 6) kaynaklanmış olduğu* söylenebilir. Dolayısıyla "Murâdî" Sinan Çavuş'un mahlası

Murâdî'nin
Kitâb-ı Feth-i
Şikloş
ve *Estergon*
ve *İstolni-Belgrad*
adlı eserinin
ilk iki sayfası
(Süleymaniye Ktp.,
Hekimoğlu
Ali Paşa,
nr. 700)

değildir. Sinan Çavuş'un, Hayreddin Paşa'yı İstanbul'a çağırarak üzere Kanûnî Sultan Süleyman'ın hatt-ı hümayununu götüren kişi olduğu belirlenmiştir (Yurdaydın, *TTK Belleten*, XXVII/107 [1963], s. 453-466). 2. *Kitâb-ı Feth-i Şikloş ve Estergon ve İstolni-Belgrad*. 949-950 (1542-1543) yıllarında cereyan eden Macaristan olaylarına dair bir eserdir. Viyana (Nationalbibliothek, H.O., nr. 47) ve Paris'te (Bibliothèque Nationale, nr. 75) nüshaları olup Süleymaniye Kütüphanesi'nde de (Hekimoğlu Ali Paşa, Tarih, nr. 700) bir yazması bulunmaktadır. *Kitâb-ı Feth-i Şikloş* da Hammer tarafından Sinan Çavuş'un eseri olarak gösterilmiştir (V, 4). Yurdaydın'a göre Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki nüsha muhtemelen müellif hattıdır. Murâdî, giriş kısmında eserin telif sebebinin anlatıldıktan sonra Şikloş-Estergon ve İstolni Belgrad seferine neden çıktığını anlatır. *Târîh-i Feth-i Şikloş*, 15 Cemâziyelevvel 949 (27 Ağustos 1542) tarihinde Erdel kralının Budin ve Peşte'ye asker sevkiyle başlar. Budin, Estergon ve İstolni Belgrad'ın geri alınması için Kanûnî Sultan Süleyman'ın Edirne'den hareketi, sefer güzergâhı ve yol boyunca alınan kaleler hakkında ayrıntılı bilgi ihtiva eder. 1543'te İstolni Belgrad'ın zaptı ve İstanbul'a dönüşle sona erer. Müellif eserin telif tarihini Receb 952 (Eylül 1545) olarak verir. Üslûbu akıcı ve anlatımı güzel olan eser yer yer Farsça ve Arapça şiirlerle süslenmiş, özellikle savaş sahneleri güzel tasvir edilmiştir. Eser Kültür Bakanlığı'nca *Süleymannâme*, *Târîh-i Feth-i Şikloş*, *Estergon ve İstolni-Belgrad* adıyla ve Sinan Çavuş'a nisbet edilerek 1987 yılında Ka-

nûnî sergileri çerçevesi dahilinde tıpkı basım olarak İngilizce özetiyile, 1998'de transkripsiyonlu metin, sadeleştirilmiş şekli ve İngilizce tercümesi birlikte İstanbul'da nesredilmiştir (ed. Tülay Duran). Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde (Hazine, nr. 1608) kayıtlı eser Murâdî'ye değil Matrakçı Nasuh'a aittir (*DîA*, XXVIII, 145). İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (TY, nr. 2475) yine Murâdî'ye atfedilen *Kitâb-ı Feth-i Kal'a-i Nova*'nın muhtevası *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*'da mevcut olup muhtemelen ayrı bir eser zannedilerek müstakil ciltlenmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Seyyid Murâdî, *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, TSMK, Revan Köşkü, nr. 1291, vr. 292^b; a.e. (nşr. Ertuğrul Düzdağ), İstanbul, ts., I, 54; a.e.: *Barbaros Hayreddin Paşa'nın Hatıraları* (nşr. Ertuğrul Düzdağ), İzmir 1995, s. 3-4; Hammer (Atâ Bey), V, 4, 6; Flügel, *Handschriften*, II, 226 vd.; *Osmanlı Müellifleri*, III, 63, 183; Blochet, *Catalogue*, I, 28 vd.; *TCYK*, s. 295; Levend, *Gazavatnâmeler*, s. 53-55, 167; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, I, 218-219, 444; Babinger (Üçok), s. 86-88; Necib Âsım, "Gazavât-ı Hayreddin Paşa", *TOEM*, I/4 (1326), s. 233-238; Hüseyin G. Yurdaydın, "Kitâb-ı Bahriyye'nin Telifi Meselesi", *DTCFD*, X/1-2 (1952), s. 143-146; a.mlf., "Murâdî ve Eserleri", *TTK Belleten*, XXVII/107 (1963), s. 453-466; a.mlf., "Matrakçı Nasuh", *DîA*, XXVIII, 145; Rhoads Murphey, "Seyyid Murâdî's Prose Biography of Hızır İbn Yakub, Alias Hayreddin Barbarossa", *AOH*, LIV/4 (2001), s. 519-532; İsmet Parmaksızoğlu, "Murâdî", *TA*, XXIV, 445; "Murâdî", *TDEA*, VI, 443.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

MURÂDÎ, Hasan b. Kâsım

(bk. İBN ÜMMÜ KÂSİM).

MURÂDÎ, Rebî' b. Süleyman

(bk. REBÎ' b. SÜLEYMAN el-MURÂDÎ).

MURÂDÎLER

(المرادقون)

XVII. yüzyılda Tunus'ta beylerbeylik ve emîrî'ltvânlık görevlerinde bulunan aile.

Tunus'un Koca Sinan Paşa tarafından 982'de (1574) fethinden sonra burada bir eyalet kurulmuş ve yönetim beylerbeylere bırakılmıştı. Ancak çok geçmeden çıkan isyanlar üzerine Tunus'ta dayılar söz sahibi olmaya başlamış ve üçlü bir yönetim meydana gelmiştir. Dayılar Anadolu'dan gelen askerlerin eğitildiği, ocak adı verilen kışlaların kumandanı idi. Eyalet merkezinde ve iç bölgelerde güvenliği sağlamak, vergi toplamakla görevli olanlara ise bey denilirdi. Bunlardan eyalet merkezi Tunus'ta vazife yapanlara Tunus mirlivâsı ve ya emîrî'ltvân adı veriliyordu.

Tunus mirlivâsı Ramazan Bey'in 1022'de (1613) vefatıyla yerine önce kardeşi Receb, ardından küçükken müslüman olan kölesi Korsikalı Murad Bey tayin edildi. Murad Bey, Tunus Dayısı Yûsuf ile iş birliği yaparak eyaletin kalkınması için çalıştı. 1038'de (1629) Cezayir-Tunus sınırında kabileler arasında çıkan çatışmaları önledi ve isyanları bastırdı. Bu dönemde Tunus'a göç eden Endülüs müslümanlarının iskânıyla ilgilendi.

Murad Bey, emrindeki askerlerle birlikte her yıl ilkbaharda Cezayir sınırına, sonbaharda ise güneydoğudaki Kayrevan'dan Bilâdülcerîd'e kadar uzanan bölgeye giderek vergi topluyordu. Askerî sınıf yanında yerlilerden meydana gelen birlikleri sayesinde gücünü arttırdı ve mahallî idarecilerle iyi ilişkiler kurdu. Eyaletin yönetildiği Tunus şehrinin dışında Bardo'da yeni bir saray yaptırarak oraya yerleşti, askerî ve sivil memurları, taşrada kendisini destekleyenleri etrafına topladı. Murad Bey, Tunus'taki Osmanlı askerlerinin kumandanı durumundaki dayı üzerinde kesin bir üstünlük sağladı. Ayrıca Kayrevan'ı elinde tutan ve çevresine zarar veren Şuâbiye Arapları'nı yurtlarından çıkardı. Bu başarıları sebebiyle İstanbul'a hediyeler gönderen Murad Bey paşa rütbesiyle Tunus beylerbeyi oldu (1041/1631); yerine oğlu Hammûde Bey Tunus mirlivâlığına getirildi. Böylece Tunus yönetiminde Murâdîler dönemi başlamış oldu. İkisinin ortak hareke-